

Узбекистон: Ҳукумат «Human Rights Watch» ваколатхонасини тугатмоқда

Америка Қушма Штатлари, Европа Иттифоқи фуқаролик жамиятдаги таъкидларга қарши сиёсий чоралар қуриши лозим

(Лондон, 15 Март, 2011) – Human Rights Watchнинг таъкидлашича, Узбекистон ҳукумати ташкилотнинг Узбекистондаги ваколатхонасини мажбурий тартибда тугатяпти.

Узбекистон ҳукумати йиллар мобайнида ташкилотнинг ходимларига виза бериш ва аккредитациядан утказишни рад этиш орқали унинг фаолиятига тускинлик курсатиб келган. Хозирги пайтда эса, ташкилотни руйхатдан утказмай туриб, Human Rights Watchнинг Тошкентдаги 15 йиллик фаолиятини тугатишга мажбур қилляпти.

«Human Rights Watchни ҳайдаб чиқариб, Узбекистон ҳукумати, унга инсон ҳуқуқлари масалаларида ҳеч қандай танқидга чидамаслигини очикдан-очик намоян қилмоқда», таъкидлади, Human Rights Watch директори, Кеннет Рос. «Аммо мен ҳам очикчасига айтмоқчиманки, биз бунга эътиборсиз қолмаймиз. Биз Узбекистондаги суъистемолчилик ҳақида хабар беришга аввалгидан ҳам қура тайермиз.»

10 Март, 2011 йилда Human Rights Watch Адлия Вазирлиги ташкилотнинг Тошкентдаги ваколатхонасини тугатиш талаби билан чиққанлиги ҳақида Узбекистон Республикаси Олий Судидан хабар топди. Биринчи суд мажлиси 15 мартга белгиланди. Human Rights Watch Узбекистонда 1996 йилдан давлат руйхатида турган. Узбекистон ҳукумати бу суд жараенини бошлаш асослари ва сабаблари тугрисида ҳеч қандай маълумот берган эмас.

Узбекистон ҳукумати илгари «Human Rights Watch»тадқиқотчиси Стив Свердловга фаолият амалга ошириш учун аккредитациядан утказишни рад қилган. Рад қилиш қарори тугрисидаги хат Адлия Вазири томонидан 2010 йил 25 Декабрь куни топширилди. Ушбу қарорга асосан, Свердлов аккредитацияси рад этилишига сабаб қилиб Human Rights Watchнинг «Узбекистон қонунчилигига доимий равишда риоя қилмаганлиги» ва Свердловнинг «Узбекистон билан ва умуман ҳудуд микёсида ҳамкорлик қилиш тажрибаси йуқлиги»қайд қилинган. Қайси қонунларга хусусан Human Rights Watch, уларнинг таъкидлашича, риоя қилмаётганлиги қарода курсатилмаган.

«Бизнинг Узбекистон қонунчилигига риоя қилмаслигимизни ва ҳудуд микёсида тажрибамиз йуқлигини Узбекистон ҳукумати такрорий равишда асос қилиб олиб, ходимларимизни аккредитациядан утказишни рад қилиб келган», таъкидлади Рос. «Бу арзлар мантиққа умуман қарши бўлиб, аслида бизнинг Узбекистон ҳудудида бўлишимизга йул қуймаслик мақсадида ишлатилаётган ёлгон баҳонадир.»

2004 йилдан бошлаб, Узбекистон ҳукумати Human Rights Watch ходимларига виза бериш ва/ёки аккредитациядан утказишни рад этиш ёки ахамиятли равишда кечиктириш, хаттоки, ходимларнинг бирига карши жиноий иш кузгатиш билан куркитиш оркали Human Rights Watch фаолиятига аралашиб келган. Узбекистон ҳукумати 2008 йил, Июль ойидан бошлаб, ташкилотнинг илгариги вакилини аккредитациядан утказишни рад қилиб, кейинчалик унинг «Узбекистон маданияти ва урф-одатларини билмаслиги»асосида давлат ҳудудида булишни таъқиқлаб, ташкилотни фаолият курсатиш имкониятидан маҳрум қилди. Аккредитациядан утказишни рад қилишдан олдин, Свердлов, 2010 йилда, факатгина 2 ойга давлат ҳудудига рухсат этилган эди.

Охириг икки ярим йил мобанида, Узбекистон ҳокимият органлари Human Rights Watchнинг Узбекистон ҳудудидаги фаолиятига тускинлик курсатишни давом эттирган. 2009 йил, Июль ойида, Human Rights Watchнинг ёрдамчи тадқиқотчиси Тошкентга келиши билан, қайтариб жунатилган. 2009 йил, Десабр ойида, Карши шаҳрида, Human Rights Watch тадқиқотчисига карши куч ишлатиш [оркали хужум уюштирилган](#); бу хужум давлат ҳокимиятининг бошқаруви асосида амалга оширилганлиги ҳаммага аён. Хужумдан кейин ташкилот тадқиқотчиси милиция томонидан вақтинчалик ушланиб, сунг шаҳардан чиқариб юборилди. Бошқа катор инсон ҳуқуқлари химоячилари ҳам Карши ва Маргилон шаҳар милицияси томонидан, тадқиқотчи билан учрашишини олдини олиш учун ушланган.

Human Rights Watchнинг хайдаб чиқарилиши, Узбекистонда инсон ҳуқуқлари борасида чуқурлашиб бораётган кризис пайтига тугри келди. Қуплаб инсон ҳуқуқлари ва сиёсат фаолиятчилари ва мустақил журналистлар камокда, қийновлар ва ёмон муомала жиноят ҳуқуқи системасида ортиб бормокда ва жиддий ҳуқуқбузарликлар жазосиз колмокда. Охириг етти йил мобайнида, Узбекистон ҳукумати деярли ҳамма хорижий нодавлат ташкилотларини уз ҳудудидан хайдаб чиқарди. Бундан ташқари, Узбекистон ҳукумати, таклифнома талабларини узок муддат мобайнида кутиб келган, саккизтага яқин МДХ махсус докладчилари сингари инсон ҳуқуқлари буйича бошқа мустақил кузатувчиларни доимий равишда рад этмокда.

Роснинг таъқидлашича: «Узбекистон ҳукуматининг инсон ҳуқуқларини химоя қилувчи мустақил гуруҳларнинг уз ишимизни бажаришимизга тускинлик қилиши, Узбекистондаги инсон ҳуқуқлари борасидаги шундай ҳам ачинарли ахволини янада ҳам ёмонлаштириб, қуплаб дахшатли суъистемолчилик ва конунбузарликларнинг жазосиз қолишига йул очмокда ва давлатнинг инсон ҳуқуқлари жамоасини алохидалаштириб қуймокда.»

Human Rights Watchнинг Тошкентдан хайдаб чиқарилиши, шунингдек, Узбекистон ва Европа Иттифоқининг янгиланаётган ҳамкорлиги пайтига тугри келди. Европа Комиссияси президенти Хосе Мануэл Бароссо яқинда Узбекистон президенти Ислоҳ Каримовни [мехмон қилди](#). Бу учрашув инсон ҳуқуқлари фаолиятчилари ва оммавий

ахборот томонидан жуда кучли танкид килинди. Европа Иттифокининг такроран таъкидлашича Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларининг ривожланиши бу янгиланган ҳамкорликнинг асосий шарти. Ўзбекистоннинг бу борада Иттифокнинг талабларига ҳавоб берувчи ҳеч қандай аниқ ва қузга ташланадиган ривож курсата олмаётганлигига қарамасдан, [Европа Иттифоқи ҳеч қандай чора қурмаяпти](#).

Америка Қушма Штатлари ҳам сунгги бир неча йил мобайнида Тошкент билан ҳамкорликни тиклаш сиёсатини обормокда. Американинг Ўзбекистон билан ҳозирги алоқалари асосан Мудофаа Департаменти билан боғлиқ. Департамент Ўзбекистон ҳудудини, Шимолий Тарқатиш Маркази сифатида, Афғонистонга қуролли қучларни утқизиш учун ишлатмокда, аммо Америка ҳолигача Ўзбекистон расмий вакилларига виза олишни таъқиқлаб келмокда. Штат Секретари Хиллари Клинтоннинг Декабрь ойидаги Тошкентга қилган [охирги ташрифи](#) мобайнида билдирган: Ўзбекистон инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш тугрисидаги «сузларни ҳаракатга айлантириш» кераклиги тугрисидаги таъқиқдий фикр-мулоҳазаларидан ташқари, Америка Ўзбекистондаги инсон ҳуқуқлари бузилишини мавзусида деярли ҳеч қандай оммавий мулоҳазалар билан чиқмаган.

Human Rights Watch Америка Қушма Штатлари, Европа Иттифоқи ва унга аъзо давлатлардан Human Rights Watchни ҳайдаши туфайли Ўзбекистонни оммавий равишда танкид остига олиш ва Тошкент билан қатъийроқ инсон ҳуқуқлари сиёсатини оборишни суради.

«Ўзбекистон ҳеч қандай шубҳасиз, Human Rights Watchнинг уз ишини баҳаришига тускинлик қилаётган бошқа репрессив давралар руйҳатига қирди», таъкидлади Рос. «Тошкентнинг ҳисоблашича аҳолини қийнаш ва халқаро омманинг аралашувини таъқиқлаш жазосиз утади. Америка Қушма Штатлари ва Европа Иттифоқи бу ҳисоботларнинг ҳатолигини исботлаши ва инсон ҳуқуқларининг қупол бузилиши ҳаммага аён булиши ҳамда аниқ оқибатларга олиб қелишини таъминлаши лозим.»

Human Rights Watch Ўзбекистон ҳуқуқларига нисбаттан фуқаролик жамиятидаги ушбу таъқиқларга дарҳол нукта қуйиши, маҳаллий ва халқаро инсон ҳуқуқларини муҳофазаловчи мустақил гуруҳлар фаолиятига аралашмасдан фаолиятига руҳсат бериш талаби билан чиқди. Ўзбекистон руйҳатдан утмай қолган ёки бошқа сабаблар туфайли Ўзбекистондаги уз фаолиятини тухтатишга мажбур бўлган гуруҳларни руйҳатдан утқизиши ва нодавлат ташкилотлари ходимларига керакли виза ва аккредитацияларни бериши лозим.

Human Rights Watch Ўзбекистондаги инсон ҳуқуқлари суъистемолчилиги борасидаги

текширувларни давом эттириш ва ушбу борада уз фикр-мулохазаларини Узбекистон ҳукуматиға маълум қилиш ниятидадир.

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ вазият

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ вазиятни аянчли деб баҳолаш мумкин.

Қийноқлар ва ноинсоний муносабат жиноят тергови ва адлия тизимида систематик тус олган.Энг камида13 инсон ҳуқуқлари фаоли қамокда уйдирма айблар билан жазо ўтамоқда. Бу маҳкумларнинг соғлиги ёмонлашган.

Бошқа фаоллар кундалик тазйиқ, чеклов ва жиноий жавобгарликка тортилиш ҳавотири билан юзма юз яшамоқда.

Ҳукумат сўз,фикр ва ифода эркинлигини қаттиқ чеклаб , мустақил журналистларни тухмат қилишда айблаб, улар устидан жиноий ишлар очмоқда. Оқибатда журналистларнинг реал қамок муддати ёки улкан пул жаримасига тортилиши ҳеч нарса бўлмаётди.

Кўплаб мустақил адвокатлар , айниқса сиёсий руҳдаги жараёнларда иштирок қилган адвокатлар , адвокатлик лицензиясидан маҳрум қилинди.

Мустақил мусулмонлар ва насроний жамоалари аъзолари кўп йиллардан бери давом этаётган доимий репрессия ўқиға ҳамон нишон бўлишмоқда.

2010 йил охирида президент Ислам Каримов парламентда қилган ваъзиди ОАВ ва фуқаровий жамият ривожини зарурлигини таъкидлади.

Амалда эса ўзбекистонликлар энг оддий фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлардан ҳам мосуво қолмоқда. Ўзбекистонликлар сўзу ифода эркинлиги ва йиғилишлар ўтказиш эркинлигидан маҳрум қилинган.

Расмий Тошкент 2005 йилдаги Андижон воқеаси юзасидан мустақил текширув ўтказиш талабларини эътиборсиз қолдирмоқда. 2005 йилда ҳукумат кучлари юзлаб тинч ва аксарияти қуролсиз бўлган намоёнчиларни отиб ўлдирган эди.

Қирғин гувоҳлари ва қирғиндан қочганларнинг Андижонда қолган яқинлари хануз тазйиқ ва чекловларға дучор қилинмоқда.

Қийноқлар ва ноинсоний муносабат

Ўзбекистонда қийноқлар кенг кўламда ва систематик тарзда қўлланилади . Қийноқни амалға оширган мулозимлар деярли ва доимо жазосиз қолади.

Қийноқлар жиноят судлов тизимининг барча босқичларида кенг қўлланилади. Милиция ва СНБ (миллий ҳавфсизлик хизмати) маҳкумлардан иқронома олиш ёки учинчи шахсга нисбатан ёлғон кўрсатма олиш учун давомли қийноқлар қўллайди.

Қийноқ остида олинган иқрорнома ва кўрсатмалар аксар суд жараёнларида айблов ҳукми учун ягона асос бўлиб қолмоқда. Қийноқлар юзасидан суд залида билдирилган шикоятлар ҳакамлар тарафидан деярли эътиборсиз қолдирилади.

Одатда маҳкум ва маҳбуслар тўқмоқ билан қалтакланганлиги, электрошок билан қийнаганлик ҳамда тирсак ёки болдиридан боғлаб осиб қўйилганлик юзасидан шикоят қилишади.

Шунингдек маҳкум ва маҳбуслар жинсий хўрланиб таҳқирлангани ва бошига пластик пакет кийгизиб бўғишганини ҳам айтишади. Маҳбуслар бошига противогаз кийгизиб ҳаво кирадиган жўмракни ёпиб қўйиб қийнаш ҳам кенг тарқалган. Маҳбусларнинг яқинлари ва қариндошлари ҳам жисмоний қийноқ ва тажовуз таҳдиди билан юзма юз қолмоқда.

2010 йил октябр ойида юзлаб маҳкамаларда иштирок қилган тошкентлик таниқли адвокат Хьюман Райтс Вотчга мана буларни айтди:

“Мен алоқада бўлганлар ва СИЗО, (жазо муассасаси)да ўтирган ҳимоядаги маҳбуслар гапидан келиб чиқиб айтсам, кейинги йилларда қийноқ ва таҳқирли муносабат анча кўпайган. Бу борадаги вазият кейинги бир неча йилда ўта ёмонлашган. Қийноқларнинг гувоҳларсиз қўлланилиши ва мазлумлар шикоятлари қамоқ ичида қолиб кетиши боис бу вазиятдан кўпчилик беҳабар.

Ҳимоядаги маҳбуслар билан қийноқлар ҳақида гаплашганимда уларда мутлақ умидсизлик ва чорасизликни кўраман. Мен ўз ҳимоядаги маҳбусларни қамоқхонага бориб кўрганимда улар танасида қийноқ аломатларига кўзим тушади. Улар терговчи ёки милиция ходими томонидан қийноққа солинганини дарров биламан.

Аммо улар бу қийноқларнинг қайта такрорланишидан шу қадар чўчишади ва суднинг бу вазиятни бартараф қилишига шу қадар ишонишмайди ва мендан кўрган ва эшитганларим ҳақида чурқ этмасликни ёлвориб сўрашади.

Улар адвокат қийноқлар борасида судга шикоят ёзиши мумкинлигини билишади ва буни мутлақо исташмайди. Чунки охир оқибатда улар қамоқхона хужрасида қийноқ ҳақида шикоят ёзган адвокат ё бу шикоятни эшитган судья билан эмас, балки уни қийнаган милиционер билан бетма бет қолишади.”

БМТнинг қийноқлар борасидаги идораси тарафидан Ўзбекистондаги қийноқлар “системали” ва “ доимий давомли” характерга эга эканлиги эътироф қилинган, аммо Ўзбекистон ҳукумати қийноқларни бартараф қилиш тавсияларини бажаришга шошмаяпти.

Хусусан 2002 йилда БМТнинг қийноқлар бўйича махсус маърузачисининг мамлакатни зиёрат қилганидан сўнг берган кенг қамровли, сертафсилот тавсияларига амал қилингани йўқ.

Буни ўрнига расмий Тошкент ҳибсга олишнинг суд санкциясига кўра амалга ошириш ҳақидаги яқинда киритилган тадбирини ижобий ҳолат деб кўз кўзлаш билан банд. Расмий

Тошкент назарида қамаш учун суд санкцияси махбусларга нисбатан суъистемолчиликларни бартараф қиладиган омилдир.

Амалда бу ҳолат қийноқлар ва ноинсоний муносабатга барҳам бергани йўқ.

Бизнинг тадқиқотимизга кўра, 2008 йилда жорий қилинган суд санкцияси билан ҳибсга олиш амалиёти махбусларни қийноқ ва ноинсоний муносабатдан ҳимоя қила олмади, уларнинг ҳимоя ҳуқуқини таъминламади.

Суд автоматик тарзда терговчи ёки прокурорнинг ҳибсга олиш ҳақидаги сўровини қаноатлантиради. Амалдаги қонун судлар томонидан ҳибсга олиш ҳақидаги сўровнинг қонунийлигини текширишни тақозо ҳам қилмайди.

Айни ҳолат доирасида қийноқлар ва ноинсоний муносабат борасидаги шикоятлар деярли кўрилмайди. Махбус суд олдида қамоқ билан боғлиқ бўлмаган эҳтиёт чораси ҳақидаги масалани қўя олмайди.

Ҳибсга олинганлар кўп ҳолларда адвокат билан учраштирилмайди. Айниқса илк тергов даврида ва сўроқ пайтида адвокат ўз миждозига ёрдам бера олмайди. Ёпиқ режимда кечадиган сўроқ ва эшитувлар адвокат иштирокисиз ўтади.

Ўзбекистонлик адвокат Хьюман Райтс Вотч билан суҳбатда мана буларни айтди:

“Икки йил мобайнида, янги тартиб жорий қилинганидан бери мен бирорта ҳам судьянинг ҳибсга олиш ҳақидаги сўровномасини рад қилганини кўрганим йўқ. Янги қонунчиликка кўра айбланувчи 72 соат ичида ҳибсга олиш ҳақидаги санкцияни олиш учун судга келтирилиши керак. Аммо муаммо шундаки, олдин айбланувчини 15 сутка маъмурий тарзда бир сабаб топиб қамашади. 15 сутка ичида бу одамни ҳар нарса қилиш мумкин. Уни уриб қилмаган айбига иқроқ қилдириш, керакли кўрсатмаларни олиш ва бу иқроқномалар билан судга санкция учун бориш мумкин.”

2009 йил январиди суднинг ҳибсга олиш санкциялари жорий қилинганидан бир йил ўтиб адвокатларни лицензиялаш ҳуқуқи адвокатлар коллегиясидан олиниб Адлия вазирлигига берилди.

Бу ислоҳот ҳимоянинг мустақиллигини шубҳа остига қўйди ва қамоқдаги ҳуқуқ ҳимоячилари ва сиёсий фаолларни ҳимоя қилиб келган адвокатларнинг лицензиядан маҳрум бўлишига олиб келди.

2009 йили лицензияси олиб қўйилган таниқли адвокат **Рухиддин Комилов** мана буларни деди:

“Олдин мен инсон ҳуқуқи фаолларининг “сиёсий” маҳкама жарёнларида ва экстремизмда айбланган махбуслар ишида ҳимоячи ўлароқ қатнашар эдим. Мен бир адвокат сифатида ҳимояга муҳтож барчани ҳимоя қилиш каби бурчимни бажарган эдим ҳолос.

Кимдир келиб ҳуқуқий кўмак сўрар экан қандай қилиб йўқ деб бўлади.

Аммо ҳукуматга ҳимоячилар керак эмас экан, ҳукуматга маҳбусларнинг айбини “фoш” қиладиган тергов ва суд жараёнидаги процессуал меёрлар бузилишига кўз юмадиган “адвокат” керак экан”

Ғулoм. Ғ ни қандай қийноққа солишди

Нодира Н. (асл исми сир тугилади) Хьюман Райтс Вотчга қандай қилиб унинг ўсмир ўғли Ғулoм 2010 йил ноябр ойида иқрорнома ёздириш учун шафқатсиз қийноққа солинганлигини гапириб берди:

“25 ноябр куни мен ўғлимни милиция идорасида кўрдим. Ўғлимга овқат ва кийим кечак олиб келувдим. 10 минут кўришувга изн беришди. Соат кечки 6 билан 7 ораси эди. Ўғлимни бўйнида противогаздан қолган узун из бор эди. Ўғлим менга милиционерлар уни қилмаган ўғирлигини бўйнига қўйиш учун қандай қилиб қийнашганини айтиб беришга улгурди. Уни бўйнига целлофан пакет кийгизишган, кейин противогаз кийгизишган. У нафас олмай бўғилган. Ўлар ҳолатда милиционерлар айтган қоғозга қўл қўйиб берган. Ўғлим менга, она мени милиционерлар уриб, қилмаган айбимга, қилмаган ўғирликка иқрор қилдиришди деди.”

Бахтиёр Б ни қандай қийнашди

Хьюман Райтс Вотч билан суҳбатда Зиёда З. (асли исми сир тугилади) 2010 йилнинг январида диний экстремизмистик ташкилотга мансубликда ва конституцияга тажовуз қилишда айбланиб 17 йиллик қамоқ жазосини ўтаётган эрим Бахтиёрни кўришга борганини ҳикоя қилади:

“Эримни аҳволини кўриб йиғлаб юбордим. У аранг оёғида турар эди, қўлидаги иккита бармоғи ва оёғидаги иккита бармоғидаги тирноқлари суғуриб олинган эди.

Мен нима бўлди деб сўрадим. Уни орқасида қамоқ нозирлари қулоғини динг қилиб турар эди. Эрим бир оз жим туриб имо ишора билан тирноқлари суғурилганлигини билдирди.

Унинг бутун оёқлари тиззалари елкаси калтак доғларидан кўкариб момоталоқ бўлиб кетган эди. У қаддини тўғри тутиб ўтира олмас эди. Худди биров уни ичидан умуртқа поғонасини суғуриб олгандай букилиб ўтирар эди. Кейин эрим менга ғишт заводида атайлаб каллакесар жинойтчилар билан бирга қўйишганини бир амаллаб айтди. Диний айблов билан ўтирганларни оддий жинойтчилар ғишт заводида белкурак билан уришар экан. Ўзидан кетиб қолгач сув сепишар экан. Ўзига келгач яна уришар экан. Эрим мен бунга чидамасадн ўлиб кетсам керагов деб айтди.”

Ўткир. У ни қандай қийнашди

Райхон Р. (асл исми сир) Хьюман Райтс Вотч билан суҳбатда 2010 йил июл ойида диний экстремизмда айбланиб 16 йиллик қамоқ жазосини ўтаётган эри Ўткир билан учрашув пайтида кузатганлатирини гапириб берди. Ўткир қамоқ нозирлари давомли тарзда почкасига тепишганини хотинига етказган эди. Охириги учрашув пайтида камерадаги

бошқа маҳкумлар қамоқ маъмурлари талаби билан уни тинимсиз қийнашини гапириб берган

Райхон Р ҳикояси :

“ Ўткир қамоқ ҳужрасида 159 билан айбланган ягона маҳкум. У билан ўтирган қолган 8 маҳбус оддий жиноятчилардир. Улар Ўткирни давомли тарзда таҳқирлашади. Эрим уни қандай қилиб 13 позицияга қўйишганини айтиб берди. Камерадаги маҳбуслар қамоқхона нозирларидан кишан олиб Ўткирни дераза панжарасига хоч қилиб осиб қўйишган. Бутун кун бўйи эрим шундай осилиб турган ҳатто ҳожатга ҳам изн беришмаган, боз устига маҳбуслар галма галдан эримни калтаклаб туришган.

Эримни айтишича ҳочга тортилишдан яъни 13 позициядан қутулишнинг ягона йўли бошни темир панжарага тинмай уриш, қора қонигга булғанганиндан кейингина кишанни ечишади. Бошидан қони оқмасин деб камерадагилар Ўткирни бошига шляпа кийгизишган. Бошқа номоз ўқимайман деб ваъда берганидан кейингина қийноқ тўхтатилган.”

Фуқаровий жамият тузилмалари ва ҳуқуқ ҳимоячиларига тазйиқлар

Ҳукумат Ўзбекистондаги маҳаллий ва халқаро ташкилотлар фаолиятига доимо тўғаноқ бўлиб келади. Маҳаллий мустақил инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи гуруҳлар рўйхатга олинмайди ва улар доимий чеклов ва тазйиқлар билан юзма юз қолади.

Расман фақат битта мустақил инсон ҳуқуқлари ташкилоти рўйхатга олинган ҳолос. Қолган мустақил гуруҳлар ўта қийин аҳволда фаолият олиб боришга мубтало.

2004 йилдан бошлаб ҳукумат тўғридан тўғри ва билвосита бир қанча халқаро ташкилотларни мамлакатдаги фаолиятига нуқта қўйди.

“Очиқ жамият институти” Би-би-си, «Немис тўлқини», Озодлик радиоси, Интерньюс, Freedom House, Counterpart International, Америка адвокатлар уюшмаси.

Ўзбекистонда ўз фаолиятини тўхтатишга мажбур қилинган ҳеч бир ташкилот ўз фаолиятини Ўзбекистонда қайта тиклай олмади. 2005 йил [андижон воқеаларидан кейин](#) ҳукумат маҳаллий инсон ҳуқуқлари фаолларига қарши кенг кўламли репрессияни бошлади.

Қатор фаоллар, ўнлаб ҳуқуқ ҳимоячилари, мустақил журналистлар, қирғин кўлами ҳақида ҳақиқатни айтишга чоғланганлар панжара ортига тушди.

Мамлакатда фуқаровий фаоллик олдингиси каби қаттиқ чекланмоқда. Мустақил журналистлар, инсон ҳуқуқлари фаоллари ўзларининг тинч фаолияти учун мунтазам тазйиқ, таҳдид ва ҳибсга олиниш каби оқибатлар билан юзма юз қолмоқда.

Ҳукумат ҳеч бир тарзда расмий фикрдан бошқа ҳеч қандай бошқача фикрни ҳазм қила олмайди.

Кўп ҳолларда фаоллар орқасидан пойлоқчилар қўйилади, уларнинг уйларида чикишига йўл қўйилмади. Баъзи инсон ҳуқуқлари фаолларига мамлакатдан чикишга изн берилмади. Баъзи фаоллар тазйиклардан чарчаб ҳуқуқ ҳимоячилигини тарк қилди, кўплар элни ташлаб эмиграцияга кетди.

Биздаги мавжуд маълумотга кўра, ҳозир [13 нафар ҳуқуқ ҳимоячиси](#) панжара ортида қолмоқда. Улар мутлақ касбий фаолияти боис ҳукм қилинган.

Солижон Абдурахмонов, Аъзам Фармонов, Носим Исақов, Ғайбулло Жалилов, Алишер Караматов, Жамшид Каримов, Норбой Холжигитов, Расул Худойназаров, Ғанихон Маматханов, Хабибулла Оқпўлатов, Йўлдош Расулов, Дилмурод Саидов ва Аъзам Турғунов.

Сиёсий фаолияти учун бошқа фаоллар, жумладан диссидент шоир [Юсуф Жума](#) ҳам қамокда жазо ўтамоқда. Қамокдаги инсон ҳуқуқлари фаолларининг яқинлари Хьюман Райтс Вотч билан суҳбатда маҳкумларнинг соғлиги борасида жиддий ҳавотир билдиришди.

Бизда қамокдаги инсон ҳуқуқлари фаоллари соғлиги ўта ёмонлашгани ҳақида ишончли маълумотлар бор. Ёмон овқатлангани боис уларнинг тишлари тушиб кетган, вазн йўқотишган. Энг камида етти нафар қамокдаги инсон ҳуқуқлари фаоли қийноққа солинган ва уларга ноинсоний муносабатда бўлинган.

Ҳукм қилинган инсон ҳуқуқлари фаоллари қўшимча жазоларга мубтало бўлмоқда. Масалан улар ички қамок режимини бузишда айбланган. Энг камида икки маҳкумнинг қамок жазосига янги муддат қўшиб берилган.

2009 йилнинг сентябр ойида Ҳабибулла Оқпўлатов 4 йиллик қамок муддатини ўтаб бўлгач унга яна 3 йилу 8 ой янги муддат қўшиб беришди. Оқпўлатов қамокнинг ички режимини бузишда айбланди. 2010 йилнинг августида диний экстремизм деган уйдирма айб билан 9 йилга ҳукм қилинган Ғайбулло Жалиловнинг қамокдаги муддати 11 йилу бир ой ва беш [кунга узайтирилди](#).

Яна бир сиёсий асосланган жиноий иш инсон ҳуқуқлари фаоли Татьяна Давлатовага оиддир. 2010 йил 24 январ куни Давлатова Тошкентдаги Хамза тумани суди томонидан безорилик (277 модда 2 қ.ЎЖК) уйдирма айби билан ҳукм қилинди. Давлатова суднинг якуний мажлиси ҳақида огоҳлантирилмади ва сўнг сўз айтиш ҳуқуқидан мосуво қилинди. Бу сиртдан ҳукм қилиш билан тенг маҳкамадир.

Суд Давлатовага нисбатан амнистия қўллаб авф қилган бўлсада маҳкум зиммасида судланганлик тамғаси сақлаб қолинди.

Одамларнинг фикр ва ифода эркинлигини чеклашнинг янги ва янги мисоллари бор. 2010 йил 27 ноябр куни, Ўзбекистонда кўппартиявийлик ҳақида Каримов ваъзидан икки ҳафта сўнг, бир гуруҳ фаоллар “Халқ манфаати” деган социал демократик партия тузиш истагида йиғилиш ўтказишди. Орадан бир икки кун ўтгач ташкилий қўмита аъзолари

милицияга чақиртирилди. Улар бир неча соат давомида таҳқирли сўроққа тутилди, бармоқ излари олинди.

6 декабр куни ҳуқуқ фаоли Абдулло Тожибой-ўғли, Дмитрий Тихонов ва Виктория Боженова Тошкентдаги мустақиллик майдонига пикетга чиқишди. Владимир Хусаинов бу пикетни кузатиб турди.

Тихоновнинг Хьюман Райтс Вотчга айтишича тадбир тугаши биланоқ улар тинчгина тарқалишган, аммо махсус хизмат вакиллари келиб уларни ушлаб олиб кетган.

“Биз ўз талабларимиз билан 10 дақиқа тура олдик ҳолос. 10 дақиқа. Балким 15 дақиқа кўп эмас. Бизга тарқалинг дейишди. Биз плакатларимизни йиғиштириб тарқала бошладик.

Ана шу пайтда бизни ушлаб олиб кетишди. Улар фуқаро кийимидаги одамлар эди. Хужжат кўрсатишмади. Бизни машинага солиб Юнусобод милиция бўлимига олиб боришди.

Милицияда бизни соат 17:30 ёки 18:00гача ушлаб туришди. Ана шундан кейин Юнусободский туман судига олиб бориб бизни маъмурий жаримага тортишди. Биз оммавий тадбирларни ўтказиш тартибини бузган деб топилдик (маъмурий жавобгарлик кодекснинг 201моддаси) Бизни 60 дан тортиб 70гача энг кам ойлик маоши миқдорида жаримага тортишди. (1780 – 2080 АҚШ долл.). Дмитрий Тихоновнинг бизга билдиришича, бу ҳолатда фуқароларнинг суд жараёнида адолатли муҳокама ҳуқуқи кўпол бузилган: «Бизга адвокат беришмади, хужжатлар билан таништирилмадик ҳамда таржимон йўқ эди».

Сўз эркинлигини чеклаш

Ўзбекистонда ахборот эркинлиги ва ифода эркинлиги бирдай чеклаб қўйилган. Ўзбекистон ҳақида танқид ёзган сайтлар мамлакат ҳудудидан туриб мунтазам тарзда тўсиб қўйилмоқда. Мамлакатдаги кам сонли мустақил журналистлар ўз ўзини цензура қилган ҳолда ёзиб, таҳдидларга чап беришга уринсаларда, улар барибир катта ҳавф, ҳусусан қамоқ таҳдиди остида қолмоқда.

Сўз эркинлигини чеклаш маъракаси ва танқид қилишга чоғланган овозларни буткул бўғиш баробарида Хьюман Райтс Вотч Ўзбекистондан қувиб чиқарилмоқда.

Ҳукумат ўз муҳолифларига қарши курашда аксар [шубҳали жиноий ишлар очиш](#) усулини қўллайди.

Кейинги ярим йил ичида бунга мисол бўла оладиган 2 воқеани эслаш лозим.

2010 йилнинг 15 октябрида Америка овози радиосининг Тошкентдаги муҳбири **Абдумалик Бобоев** 11 минг АҚШ доллари миқдорида жаримага тортилди. Бобоев жамоат ҳавфсизлигига таҳдид солувчи лавҳаларни таёрлаб тарқатганликда айбланди. Ундан икки кун олдин худди шундай айб билан рус тилидаги информацион сайт *Вести.uz бош мухаррири* Владимир Березовский ҳам айбланган эди.

Абдумалик Бобоев Хьюман Райтс Вотчга ўз журналистик маслаги учун қатағонга учрашини кутмаганини айтди. : «Менинг ягона истагим - журналист сифатида эркин ишлаш, жамиятдаги жараёнларни таҳдид ҳавфидан қўрқмай ҳолис ёритиш эди. Энг камида мен ҳақиқат учун ўлдиришмайди деган ишончда собит эдим».

Мустақил мусулмонларнинг таъқиб қилиниши

Ўзбекистонда ҳукуматдан изнсиз тарзда ибодат қиладиган ва рўйхатдан ўтмаган жамоаларга мансуб мусулмонларни қамаш ва қийнашнинг кўп йиллик қатағон тўлқини пасайгани йўқ.

Зўравонлик билан боғлиқ бўлмаган, ўз диний эътиқодига оид ибодат ва амалларни тинч тарзда қилган мусулмонлар узок муддатли жазо колонияларига юбориладилар.

Бу мусулмонлар жазо колонияларида ўта ноинсоний шароитларда жазо ўташга маҳкум.

Хьюман Райтс Вотч ана шундай мусулмон маҳкумлар ишига оид минглаб мисолларни ҳужжатлаштирди.

2010 йилнинг ноябр ва декабр ойларида биз бир неча адвокатлар суҳбатида бўлдик. Бу адвокатлар конституцион тузумга тажовуз қилиш (159 модда ЎЖК) ва диний экстремистик ташкилотлар ишида қатнашганлик айби (244-2) билан қамалган маҳкум ва маҳбусларни ҳимоя қилишади.

Бу икки модда (159 ва 244) мустақил мусулмонларга қарши кенг кўламда қўлланилади. Фақат 2010 йилнинг ўзида бу моддалар билан 200га яқин мусулмон қамоққа олинди ва ҳукм қилинди. 2010йил март ойида ҳукми ўқилган 5 нафар маҳкумни ҳимоя қилган **адвокат ҳикояси:**

“ Каттагина гуруҳни гўёки ноқонуний диний ташкилот тузганлар сифатида қўлга олишди. Биттасини террорчиликда айблашди. У рамазон пайтида ким биландир учрашган экан. Улар қамалиши билан менга бир неча оила мурожаат қилиб ҳуқуқий кўмак сўрашди. Мен уларга адвокат бўлиб ёлландим. Ҳимоямдаги маҳбуслар ёнига мени улар қамоққа олинганидан 3 кун ўтиб киргизишди! Мен илк кунданок милицияга бориб ҳимоямдаги маҳбуслар билан учрашмоқчи эканимни айтдим. Мен адвокатлик шартномасини кўрсатдим. Улар мени 5 соат куттиришди лекин мени маҳбуслар билан юзлаштиришгани йўқ.

Мени ниҳоят 3 кундан кейин улар олдига қўйишди. Бу энди улар 5 ойга ҳибс қилиниши ҳақидаги суд санкциясидан кейин эди.

Мен ўз ҳимоямадаги маҳбусдан кийимларини ечишни сўрадим. Уни кўринмайдиган ва билинмайдиган қилиб уришгани маълум бўлди. У қалтираб зўрға турар эди. Уни оёғига сув тўлдирилган баклашка билан уришган. Кўкармайдиган жойларини эса резинка тўқмоқ билан савалашган.

Билишимча ҳамма маҳбуслар ана шу тарзда калтакланибди ва қийноққа солинибди.”

Милиция мусулмонларни ҳибсга олар экан уларнинг яқинларига қайси қамоқда сақланаётганларини маълум қилмайди.

Ҳибсга олинганликни инкор қилиш ва қамоққа олинганнинг қаердалигини айтмаслик халқаро ҳуқуқда зўравонлик билан одамни кўздан ғойиб қилиш деб малакаланади ва бу инсон ҳуқуқларининг жиддий бузилиши деб билинади. Бу ишни содир қилганлар жиноий жавобгарликка тортилиши тақозо қилинади.

Умида У. (ҳақиқий исми сир) Қаршида 2010 йилнинг октябрида қамоққа олинган ўғлини 5 кун давомида қандай қидирганини Хьюман Райтс Вотчга айтиб берди:

“ Мен ўзим қидирдим. Олдин касалхоналарни кейин ўликхоналарни бирма бир айландим. Ҳар ерда қидирдим. Кейин милицияга бордим. Бу ерда у йўқ. Сенинг ўғлинг бу ерда йўқ дейишди. СНБ га бордим. Улар бетини без қилиб йўқ деб туришди. Беш кун ўтиб СНБ идорасида улар билан айтишдим ва йиғлаб юбордим. Улар ниҳоят ўғлинг шаҳар милицияси ҳибсхонасида дейишди. “

Диний эътиқодий маҳкумлар жазо ўтаётган колония маъмурияти бу маҳкумларнинг жазо муддатларини янги ишлар очиш воситасида узайтираётгани жиддий ҳавотир уйғотади.

Уларкўпинча жазо колонияси ички режимини бузганликда айбланишади. Уларнинг соқоли олинмагани ёки қамоқхона нозирининг буйруғини бажармаганлиги жиноий иш очилиши учун асос бўлмоқда.

Бу ҳолатда маҳкумлар етрали процессуа қафолатлардан маҳрум қолишади ва уларнинг қамоқдаги муддати ўта осон бир тарзда 3 йилга ва ундан ҳам кўпга узайтирилиши мумкин.

Андижон воқеалари юзасидан маъсулият

2005 йилнинг 13 майида ҳукумат кучлари тарафидан юзлаб акасарияти қуролсиз намоийшчилар ўққа тутилаганидан бери Хьюман Райтс Вотч изчил ва давомли тарзда оммавий қирғин айбдорларини адолатли жазолаш ва енг кўламли қирғин юзасидан текширув ўтказилишини талаб қилиб келади.

Зеро 13 май куни минглаб андижонликлар йўқсиллик ва репрессияга қарши Андижоннинг Бобур майдонига ўз норозилигини билдириш учун чиқишган эди. [Уларнинг норозилик талабига ҳукумат ўқ ёмғири билан жавоб қайтарди.](#)

Бугунга Андижонда қадар тинч намоийшчиларга қарши ўқ узган бирор одам жавобгарликка тортилгани йўқ. 13 май воқеалари ва жавобгарлари юзасидан бирор аниқлик ва ойдинлик ҳам ҳалигача йўқ.

Ўтган 6 йил мобайнида расмий Тошкент халқаро ҳамжамиятнинг Андижон фожеаси юзасидан мустақил халқаро текширув ўтказиш талабини кескин рад қилиб келди.

Бунинг баробарида қирғин гувоҳлари ва қирғиндан қочганларнинг Андижонда қолган яқинлари ҳануз тазйиқ ва чекловларга дучор қилинмоқда. [Бу воқеанинг ҳар қандай эҳтимолий иштироҳиси ёки гувоҳи тазйиқ остига олинмоқда.](#)

Ҳукумат воқеадан кейин мамлакатдан кетиб, қочқин мақоми олиб чет элда ёшаётганларнинг андижондаги яқинларини бирма бир кўрқитиб тазйиқ остига олмақда.

Милиция улар орқасидан доимий кузатмоқда. Улар ёлғон гувоҳлик кўрсатмаси беришга мажбур қилинмоқда. Уларга уй жой ва мол мулкларингизни тортиб оламиз ва устингиздан жиноий иш очамиз деб таҳдид қилинмоқда.

Мактабларда андижонлик қочқинларнинг фарзандлари маъмурият тарафидан ошқора бошқа ўқувчилар кўз ўнгида камситилиб изза қилинмоқда.

Ҳукумат бор кучи билан 13 майдан кейин чегарадан ўтиб қочганларни қайтаришга ҳаракат қилмоқда. Ҳукумат андижонлик қочқинларнинг оилаларига руҳий босим ўтказиб, яқинларингиз қайтса тегмаймиз деган ёлғон ваъдаларни бермоқда.

Австралияда қочқинлик мақомини олган Дилором Абдуқодирова бу ваъдаларга ишониб 2010 йилнинг январда Андижонга қайтди. Абдуқодирова дарҳол ҳибс қилиниб 30 апрел куни 10 йил ва икки ой қамоқ жазосига ҳукм қилинди. Абдуқодирова чегарадан қонунсиз ўтиш ва конституцияга тажовуз қилишда айбли деб топилди. Суд мажлисларидан бирида Абдуқодирова юзлари калтақдан кўкарган ҳолда келтирилган. Бу ҳолат Абдуқодировага СИЗОда ноинсоний муносабат қилинганига мисолдай кўринади.